

Att idrott skall vara så svårt att förstå

Ingvar Johansson

(Publicerad i Filosofisk Tidskrift nr 4 1994, s.47-50.)

Måndag kväll, den åttonde augusti. Läser tidningar jag inte hunnit läsa på grund av fem dagars heltidsarbete med fotboll. Fyra och en halv dag med en ungdomscup i fotboll (Umecupen), en halv dag med vad som officiellt klassas som elitidrott. Som lagledare och assisterande tränare har jag tagit mig igenom matchen mellan Umeå IK och Djurgården (damfotboll, division I norra; resultat 1-1). Jag är trött. Det räcker med fotboll för ett tag, dvs tills i morgon kväll när det är träning igen.

Så kommer jag till söndagens DN-debatt. Rubriken slår emot mig: "Elitidrott liknar fascism". Skribent: Torbjörn Tännsjö. Docent i filosofi, precis som jag själv. Helvete, tänker jag, skall jag behöva ta den här matchen också, eller skall han få stå oemotsagd? Först vill jag inte. Det är annat som egentligen måste göras. Sedan vinner något inom mig. Vad? En sanningslidelse (för fel har han!), en sund tävlingsinstinkt, en osund tävlingsinstinkt, en lust att debattera som inte har något med tävling att göra, en lust att synas i intellektuella sammanhang, en liten fascist inom mig, eller vad? Vad driver mig till detta debattinlägg? Vad ligger bakom mitt fotbollsengagemang? Vad ligger egentligen bakom Torbjörns alltid mycket kontroversiella och uppseendeväckande åsikter?

Drivs han av vissa motiv när han skriver debattinlägg och helt andra när han ser på idrott? Är jag en Dr Jekyll och Mr Hyde som på arbetstid är humanist och föreläser i filosofi, men som på kvällar och helger förvandlas till fascist under idrottens täckmantel? Frågor låter sig lätt hopas. Men åtminstone ett svar är jag säker på: Elitidrott är inte mer, och inte heller mindre, fascistiskt än företeelser som konst och vetenskap.

Torbjörn har inte alls förstått kärnan i tävlingsidrotten, kampmomentet. Han tror att man inte kan tycka om kamp vare sig som deltagare eller som partisk åskådare utan att förakta svaghet och dyrka ett övermänniskoideal. Jag vet inte vad han grundar sig på. Han citerar Bo Widerberg, som fördömer Staffan Tapper och hans straffmiss i VM 1974 på ett sätt som jag aldrig hört någon annan fotbollsintresserad göra. Citatet bevisar ingenting. Förmodligen visar det bara Widerbergs drift att dramatisera. Kom igen Tännsjö, vår gemensamma disciplin, filosofin, har kurser i argumentationsanalys. Bättre måste du kunna.

Man har inte fascistiska värderingar bara därför att man håller på ett lag eller en idrottsman, eller kanske till och med själv tävlar. För att få grepp på det specifika i tävlingsidrotten bör man först notera att kampmomentet finns på en mängd andra områden. Det som är tydligt och formaliserat i tävlingsidrotten finns informellt och mindre tydligt också inom områden som konst och vetenskap (filosofi inkluderat). Vad beror skådespelares berömda rampfeber på? Vad beror skrivkramp på? Varför är ovana konferensföreläsare nervösa?

Jag tycker svaret är självklart: prestationsångest. Men varifrån kommer då prestationsångesten? Jag är övertygad om att den har att göra med en rädsla inför att förlora en kamp. En kamp om att vara duktig inom ett visst område. Både konstnärer och forskare vill vara bra inom sitt gebit. Precis som idrottsmännen och idrottskvinnorna. Prestationsångest skall vi hjälpas åt att försöka dämpa. Men inom alla områden. Den är inte speciellt förbunden med idrott. Och det går att tävla och prestera utan att man blir toppriden av ångest. Liksom att hålla en föreläsning.

Torbjörn Tännsjö anser att elitidrott, men inte elitkultur, liknar fascism. Han är dock inte sämre filosof än att han sett att likheterna mellan idrottsprestationer och kulturprestationer utgör ett problem för hans åsikt. ”Man kunde”, skriver han, ”kanske invända att vad om är sant om elitidrotten är sant också om elitkulturen”. Verkligen, skulle jag vilja säga. Uttagningarna, förlåt antagningarna, till Konstfack och Dramatens scenskola är minst lika hårda som de till ungdomslandslagen i fotboll. Det förakt för svaghet som faktiskt finns på sina håll inom idrotten är inte heller värre än det förakt för mindre känslighet och sämre uttrycksförmåga som finns hos många konstnärskotterier eller det förakt för lägre intelligens som är vida utbrett i forskarsamhället.

Men, fortsätter Torbjörn: ”Här finns en viktig skillnad. Inom konsten finns något annat att beundra än konstnären, nämligen det konstnärliga verket, med dess skönhet och lyskraft. Det är ändå, bör ändå vara, huvudsaken. Inom elitidrotten står det annorlunda till. Där finns ingen konstprodukt att beundra.”

Om jag får vara lite filosofiskt petig, vill jag här börja med att säga att om man skiljer mellan aktivitet och en av aktiviteten skapad produkt, så har mycken konstnärlig aktivitet aldrig skapat någon produkt. Före uppfinningen av grammofoonskivan gav musik aldrig upphov till någon konstprodukt, och före uppfinningen av filmen gav inte heller skådespeleri upphov till någon konstprodukt. Och efter uppfinningen av TV:n kan idrott frambringa bestående produkter, dvs inspelningen av tävlingen. Men Torbjörn har kanske inte brytt sig om skillnaden mellan aktivitet och produkt, så låt oss fortsätta.

Inom såväl elitkulturen och elitforskningen som inom elitidrotten tävlar de aktiva med varandra om ära, berömmelse och pengar. Såtillvida finns inte någon skillnad, och syftar Torbjörn Tännsjö på aktiva och ledare har han helt fel i sin jämförelse av elitidrott och elitkultur. I sin artikel gör han emellertid ingen skillnad mellan publiken och de aktiva inom idrotten (och inte heller mellan t ex författare och läsare), så han kanske skall tolkas som att det är idrottspublikens förhållande till elitidrotten som har drag av fascism, medan konstpublikens förhållande till konsten är av annat och trevligare slag. I hans artikel betonas i praktiken skådarperspektivet.

Tävlingsidrott är något annat än bildkonst, musik eller litteratur. Det ska inte förnekas. Tävlingar (”idrottsprodukterna”) är inte konstprodukter. Och publiken söker olika saker i de olika fallen. Bilder kan ge skönhetsupplevelser, musik kan uttrycka och skapa känslotillstånd, litteratur kan gestalta existentiella problem, och så vidare. Den verkliga idrottsentusiasten kan se på tävlingar ur vad man kan kalla ett konstperspektiv. I fotboll kan man beundra en genial framspelning, en fenomenal dribbling, och liknande saker på ett sätt som liknar beundran av konst. Men för nästan

alla idrottsintresserade är detta ett underordnat moment i vårt engagemang. Det är intresset för kampen som dominerar hos både de aktiva, ledarna och publiken. Själv ser jag mängder av förstklassig fotboll på TV där jag inte håller på något av lagen, men det är mycket roligare när jag faktiskt vill att ett bestämt lag skall vinna. Ofta söker jag till och med en anledning att kunna hålla på det ena laget. Idrottspubliken vill identifiera sig med och hålla på någon av de tävlande som de tittar på. I ungdomsfotboll skriker föräldrarna förstås på det lag deras eget barn spelar i. Skall detta också kallas för fascistiska värderingar? Familjefascism, måhända?

Torbjörn skriver uttryckligen att "idrottens värderingar kan understödja utbrottet av farliga former av nationalism". Själv håller jag på Umeålag när de spelar mot andra Västerbottenslag, jag håller på Västerbotten i länsmatcher och Sverige i landskamper. Finns inte Sverige med i en turnering håller jag på de andra nordiska lagen. Spelar Europa mot Sydamerika håller jag på Europa. När UIK spelar brinner hjärtat. Jag har svårt att se att mitt fotbollsintresse är speciellt knutet till nationalistiska värderingar.

Vad gäller fotboll så är det uppenbart att det finns fans av mycket olika slag. Där finns allt från 80-talets våldsamt aggressiva engelska huliganer till fredliga och gemytliga öldrickande danska roliganer. Det finns ingenting i fotbollens historia som är tecken på att huliganerna skulle uttrycka idrottspublikens sanna väsen bättre än roliganerna. Sett ur ett historiskt och sociologiskt perspektiv är fotbollshuliganerna inte speciellt representativa för fotbollspubliken. Och det är inte Bo Widerberg heller. Torbjörn Tännsjö väljer att se det han vill se.

Den som verkligen vill ha filosofisk och sociologisk förståelse av kampens (och därigenom idrottens) funktion och innebörd för människan skall läsa den tyske sociologen Georg Simmels bok *Kamp* (Argos, 1970; på tyska 1908). Här förklaras hur kamp och strid kan vara ett uttryck för sammanhållning. Att tävla kan faktiskt vara en form av umgänge som binder samman människor. I vissa situationer är det förstås precis tvärtom och kampen sönder. Den som söker förståelse måste se båda möjligheterna, men Torbjörn Tännsjö och många andra ser tyvärr bara ena sidan.

Lusten att mäta sig med andra människor tycks vara djupt rotad i människosjälen. Man får förstås en mycket negativ inställning till tävlingsidrott om man tror att denna lust oundvikligen är förbunden med ett övermänniskoideal. Hos Torbjörn Tännsjö leder det också till samvetsqual. Han måste nu efter sina upptäckter börja bekämpa fascisten inom sig och sluta intressera sig för elitidrott. Om Torbjörn hade tagit sig tid att läsa lite modern tränarlitteratur (t ex vår "hockeyprofessor" Tommy Sandlins bok *Bjud på dig själv. En bok om positivt ledarskap*; Sisu, 1989), så skulle han omedelbart ha insett att inriktningen på topprestationer här inte alls är förbunden med något förakt för svaghet.

Avslutningsvis vill jag rikta mig direkt till Torbjörn Tännsjö. Ta det lugnt Torbjörn. Värderingarna bakom ditt idrottsintresse är inte så hemska som du tror. Fortsätt du att se på friidrott. Fortsätt också som filosof och samhällsdebattör. Men din artikel i DN den 8/8 var ingen höjdare. Du kan bättre. Det vet jag. Ibland vilar man sig fram till topprestationer. Du kanske skall ta det lugnt ett tag. Hej då!